

Európa mostohagyermekai

írta Schiff Júlia

A Bánság tíz évvel a rendszerváltozás után Az októbereleji ég kékjében az okker és a birsalma sárgájával forognak el az útszéli fák. Ökörnyál leng a magyar-román határtól Arad felé vezető út bokrai között. Az autórádió a 13 aradi vértanú kivégzésének 151-ik évfordulójának tiszteletére tervezett rendezvényekről számol be. Bojkottól nem kell tartani, mondja társam. A közös Európa szelleme csak győzni fog a nacionalista túlkapásokon.

Pécska főutcáján tornyocskás, Brincoveanu-stílusú oszlopcsarnokos, giccses, eklektikus kis paloták épülnek. Mindenikük félkész állapotban. Bámulunk. Valahogy kirínak a falu szerény keretéből. Ha ezek becsületes munkából származnak... gondolom kétkedve. Útitársamnak jobb értesülései vannak. Az ország leleményes polgárai, a romák építették őket, mondja. Valahogy pénzforráshoz jutottak a rendszerváltozás után, ám egyszer csak kiapadt a kút. Később megtudom, hogy a tulajdonosok a félkész, templomoknak kiadott házakról készített tájképekkel nyugaton anyagi utánpótlást próbálnak szerezni.

Arad utcáin zárkózott arcú, gondterhelt emberek a gondozatlan, régi típusú és a forgalmi szabályoknak fittyet hányó autók forgatagában. Rossz kipufogógáztól terhes levegő. Ólommentes benzint alig használnak itt. Emlékezem helyekre, épületekre. Tovább a határban működő és rendezett állattenyésztés épületei. Tehéncsordák legelésznek a tarlókon, füves területeken. Tíz évvel ezelőtt sehol se láttam teheneket, jut eszembe. A végleg elgyöngült jószágot a Ceausescu-érában nem lehetett már az istállókból kihajtani, nem egy marhát fel kellett a gerendára kötni, mert ha egy- szer lefeküdt, nem volt már ereje a felkeléshez. A termőföld privatizálása nem hozta meg a hozzá fűzött reményeket: hiányzik a felszerelés, a kezdeményező, vállalkozó szellem, a tapasztalat. Ezért sok a parlagon fekvő terület. Ahol pedig mindez meglenne, ott nem sikerül a terményeket értékesíteni, mondja rokonom, aki a gabona olcsósága miatt nem tud búzájától szabadulni. A TV híreiben csinos és hihetetlen gyorsasággal pergő nyelvű bemondónő a szőlőtermő vidékek kríziséről számol be: a beszolgáltató központ csak bizonyos mennyiségű szőlőt vesz át, de azt is nagyon alacsony áron. A termelők verekednek a sorrákerülésért.

Egy vargabetű a Temesvár felé vezető úton Majlátra, egykori tanítónői pályafutásom kezdetéhez vezet. Szintizta magyar, dohány- és paprikatermesztéséről híres falu volt Majlátfalva 1958-ban. Ritka kivétel a Bánságban mindenütt kisebbségben élő magyar közösségek között. Mailat -Majlát -ezért jelezheti nevét két nyelven a falu. Egykor tehető, jó módú helység volt, most is rendezett, szép házakkal, kertekkel. Ma már vegyes lakossága van, mondja majláti beszélgetőtársam. Jómaga Ausztráliából van itt látogatóban, gyerekei már ott végezték el az egyetemet. A fél évszázada elrabolt tulajdonok egy részét nem akarják visszaadni, így a temesvári Magyar Házat sem, erre állítólag most szavaznak meg törvényt. A tulajdonosok zöme külföldön van, a fiatalság pedig nem is akar itt tulajdont. A fiatalok külföldre menekülése általános jellegű. A román nemzetpolitika sajnos évtizedek óta állhatatosan próbálkozik a kisebbségi közösségek szétzilálásával. A bánsági magyarság demográfiai problémái - a demográfiai elöregedés, a fiatalok elvándorlása, a nyelvi nehézségek miatti esélyegyenlőtlenség - abban is tükröződnek, hogy a gyerekek 1/4- e nem jár magyar iskolába.

Miután Romániában a magyar kisebbség érdekeit egyetlen román párt sem fogja képviselni, az RMDSZ (Romániai Magyar Demokraták Szövetsége) temesvári küldöttgyűlésén Toró T. Tibor beszédében indítványozta, hogy a magyarság vegye kezébe sorsát: az iskolakérdést, a kulturális autonómiát, az egyéni és közösségi javak visszaadását és a történelem tisztázását, hogy "a fiatalok ne elferdített történelmet tanuljanak". Jelenleg egyeztetnek a magyar, román és szerb történészek, és elmozdulás észlelhető a román társadalomban is. Ebben a vonatkozásban említésre méltó Lucian Boia Jstorie si mit in cons- tiinta romaneasca című, a Humanitas kiadó gondozásában 1997-ben megjelent könyve (magyar fordítás a Kriterion

kiadónál 1999-ben: Történelem és mítosz a román köztudatban), mely a román történetírás torzításait leplezi le. Az euróregió és kisebbségi autonómia felértékelődéséhez kapcsolódik Orbán Viktor magyar miniszterelnök állásfoglalása, aki a határmódosítás nélküli magyar integrációt szorgalmazza.

Ehhez tartozik a státuszkérdés és a külhoni állampolgárság is, vagyis az, hogy "a határok ne jelentsenek akadályt ahhoz, hogy együtt lehessünk, amikor szükséges". Európa és a nagyvilág pozitív viszonyulása után remélhető, hogy előbb-utóbb a román politika is megbarátkozik ezzel a törekvéssel.??

Bennünket szépen itt felejtettek! - szól a nép keserű hangja Lengyel - és Magyarországnak az európai közösségbe való küszöbön álló felvételére célozva. De mi is hibásak vagyunk, állapítja meg egyik ismerősöm józanul. Cselekedni, nem csak panaszkodni kellene. Dolgozni, nem csak üzletelni és lopni! 2001 nyarától Románia és Bulgária ellen bizonyos feltételek betartása mellett megszűnhetne a vízumkényszer az EU országaiba. A temesvári Új Szó október 6-i számának élesen kritikus rovatában Koczka György a román belügyminiszter kijelentésével szemben foglal állást, mely szerint Romániában a szervezett bűnözést importálták. Románia viszont a szervezetlen bűnözést exportálta, szögezi le Koczka. Utóbbi u. i. "bel- és külföldön egyaránt kiválóan meg van szervezve". Az újabban felderített egyetemi diplomák lopása és a doktor-diplomák hamisítása csak egy neme a hazai bűnözésnek. Resicán nem tanácsos lelépni a járdáról az úttestre az ellopott kanálisfedők miatt; a temetőbe is vaskeresztek ugyancsak az ócskavas lerakatokba vándorolnak. Mindent pénzzé tenni, a napi szükségletek fedezésére, hangzik a jelszó.

Temesváron - mint mindenhol egyebütt - szembetűnik az épületek rokkantsága. Minden hevenyészett, rossz minőségű. Hiányzik a pénz, a szakember, a jó anyag. Még fel nem oldott bűnultság benyomását kelti a város. Egyedül a külföldi, méregdrága butikok virágzanak, az óvárosban külföldi tőkével épülnek át egykori bérházak, paloták. A rózsapark melletti villasor románok kezébe vándorol át apránként; ők lakják a cikk írójának terebélyes vidéki szülőházát, valamint városi házat egy másik villanegyedben, úgyszintén a szemközti, Temesvárról elszármazott Méliusz József író villáját. Ezek szerint, ha a közhangulat nem is áll a románok mellett, de diszkriminációról nem lehet itt szó. Utunk a József - városi temetőbe visz, bár nem jó érzés az autót az utcán parkolni. A halottaknak is össze kell szorulniuk: sírok lebetonozott peremén keresztül lehet csak eljutni a keresett sírhoz. Egy papírdarab hirdeti rajta, hogy a sír megváltásának díja lejárt. Hogy hogyan, hisz tavaly hosszabbítottam meg 30 évre? Általános jelenség, nyugtatnak meg. Az eltávozottak sírjait kiírják felszámolásra és várnak egy ideig, hátha nem jelentkezik senki...

Az az emberfajta, amelyik elvek szerint él, kihálóban van, mondja Mandics György temesvári író-barátom. Mandics az ALFA-TV programjának szerkesztését vállalta. Kérdésekre, hogy miért nem indul be a keleti tömb kultúra-igényeit szolgáltatóra olyan személyiségek, mint Genscher, Clinton, Albright asszony, a müncheni "sajtócár" Ferenczy stb. által támogatott adó, vállát vonja. Mert egész egyszerűen nem egyeznek egyesek érdekei azzal, amire a kiutalásra szükséges pénz kellene: ott ugyanis nem lehet lopni, véli Mandics. A kultúra minimum 20 évi befektetést jelent, a kultúra irányítóit pedig négy évre választották. Kultúrába befektetni politikus részéről tehát öngyilkos vállalkozás, ill. azt jelentené, hogy 20-30 évig önmagának dolgozna. A hiba az emberi természetben van, vonja le Mandics a következtetést. Átnevelésre lenne szükség országos léptékben, de az új rendszer 10 év alatt nem mozdított semmit ebben az irányban. Viszont főleg egyházi kezdeményezésre működő szigetek létesültek. Vojtek községben az évek előtti földrengésnek áldozatul esett középületek - köztük az az iskolaépület is, ahol sok évvel ezelőtt tanítottam - ma is romosan meredeznek. A község melletti tanyán azonban a pünkösdi felekezeti rendezte be svájci vezetésű és amerikai segélyen alapuló modelljét.

Csákován Kóbor György vikárius katolikus alapokon az állam beleszólása nélkül működő Caritas modellű önellátó, zárt rendszert hozott létre nyugati adományokból. Mandics György megfigyelte a rendszer működését az ALFA - adóban való közzétételre, majd miután az adó nem jött létre, kiadta egy füzetecskében Segíts magadon. Kóbor György hitvallása címmel. A nevelő és segítőtű szisztéma fogyatékos gyerekek otthonát működteti Resica mellett, utcagyerekeket és románokat, akik a szabályokat hajlandók betartani, a társadalom hasznos

tagjaivá nevel, házakat bocsát rendelkezésükre, orvosi ellenőrzést és a Retyezátban való nyaraltatást biztosít számukra; ma már nemzetközi szimpóziumoknak nyújt hajlékot, Temesváron politraumatológiai kórházat létesít, a Romulus-utcában pedig oligofrén gyerekek intézetét támogatja élelmiszerrel. Továbbá a jövedelmező turizmusba (hotelek, vendéglők), valamint alkotótáborok, kiállító termek létrehozásába szeretne beruházni. Kóbor reméli, hogy tíz év múlva már gépeket vehet a következő láncszem részére - addigra viszont apostolt kell találnia. Kóbor tanítványa, az obádi román plébános Joan Dot folytatja saját hitközségében a munkát. Sok rosszindulattal, irigységgel, uszítással állnak szemben ezek az úttörők. Így például dr. Bárányi Ildikó a máltai lovagrend segítségével hasonló alapon a Mangalia utcai aggok otthonát támogatta. Egy három nappal lejárt szavatossági idejű szebeni szalámi-szállítmány miatti feljelentés következtében az egészségügyi rendőrség megsemmisítette az otthon egész évi tartalékát és pénzbüntetést rótt ki rá.

A novemberben megtartott elnökválasztáson, Ion Iliescu az európai közösségbe való felvétellel és a szegénység megszüntetésével kecsegtet. Az Új Szót szerkesztő Mandics György havi 900 000 lejt keres (= 90 német márka): rezsire elég, megélhetésre túl kevés. Az újság árát nem lehet emelni a 700-800 000 lejes nyugdíjak miatt. A nagy város szemétkerakata bűzölög és füstöt ont a Romániát Jugoszláviával összekötő E 70-es eurosztráda mellett - ma kihalt útvonal ez, ám az ott épp zajló demokratizálási folyamat eredményeként talán ismét benépesülhet, sőt, a vidék fejlődése is pozitív impulzusokat nyerhet. A szemétkerakot nyilván nem környezetvédelmi szempontok figyelembevételével létesülhetett évekkel ezelőtt. Oldalához a "turkálók" apró vityillói tapadnak. A harmadik világ nagyvárosainak peremkerakatai kísértenek. Úristen, ide jutottak?

Ide, a "kincses", avagy a román szólásmondás szerint élenjáró Bánság? A hegy tetején bolygó hollandiként reménytelen alakok botorkálnak a ködben.

Detta főutcáján az évtizedekkel ezelőtt az állam tulajdonába került szép és díszes polgári házak - ma közintézetek hajlékai - siralmasan álldogálnak. Senki fiakertjei világ végi hangulatot keltenek. De semmivel se jobbak a tömbházak közötti gázfelverte, úttalan területek sem. Jellemző, hogy a kisajátított épületeket nem csatornázták. A környéken végzett eredményes fúrások ellenben a helység gázfűtését eredményezték. A főutcán egy évekkel ezelőtt lebontott ház helyén tátongó lyukban fák nőttek. A hátsó utcák kis házai ezzel szemben takarosán fogadnak: a kis ember még rendben tartja háza táját.

A nagy hagyományú furnírgyár mellett osztrák tőkével autóülés-huzatokat előállító létesült. Az ott foglalkoztatott lányok fizetése 80 német márkának felel meg. Primitív kapitalizmus, villan át rajtam.

Október 6-án Dr. Libus Endre kezdeményezésére emlékművet avatnak a dettai temetőben. Erre nemrég még nem lehetett volna gondolni. Ugyanúgy meglepnek a temesvári Dr. Padra Ágoston, Bólyai János, Florimund Mercy utca - nevek, úgyszintén a külföldön is ismert Jecza Péter szobrászművész által alkotott és Bólyai arcképét viselő emléklakett a Bólyai-utca sarkán. Maroknyi magyarság gyűlt egybe a dettai emlékműavatásra. Nézem az arcokat, a kemény, szomorú vonásokat. Keresem 50 év távlatából a gyerekkori ismerősöket. Érzem a kutató, tapogató tekinteteket, a bizonytalan, majd örömteli felismerést.

A 100-ik évfordulóját idén ünneplő templomban három nyelven folyik az istentisztelet: magyarul, németül és a görögkeleti hívek számára románul is. A németység tömeges kivándorlását követő lakosságcsere a temetőben észlelhető leginkább az egykori ortodox temető elérte befogadóképessége határát, a katolikus temető fogadja be már évek óta a felekezeti halottait is. Az idős, hajlotthátú Éghi plébános alig tudja ellátni nagy, a szomszéd falvakat is felölelő plébániáját: nincs pap, aki oda is elvigye Isten szavát. Egy ideig küszködök megindultságommal, majd szabad folyást engedek könnyeimnek.

Bárhogy is forgatom: a vesztesekhez, Európa mostohagyermekéhez tartozom, én is.

írta Schiff Júlia

Forrás: Bécsi Napló